

Stogodišnjica požeške kolegije

NEDAVNO je (10. listopada o. g.) požeška kolegija proslavila u nazočnosti hrvatskoga metropolite dra A. Bauera stogodišnjicu svojega postojanja i blagoslovnoga rada. Kako joj već samo ime kazuje, kolegija je nikla na tlu nekadašnjega isusovačkoga kolegija, koji je u osamnaestom vijeku sve do ukinuća isusovačkoga reda, bio prosvjetni centar Slavonije. Još nije bio ni potpisan karlovački mir, kojim je Slavonija ispod turske vlasti prešla u sklop Habsburške države (1699.), a već su 18. listopada 1698. isusovci došli u Požegu, da ondje otpočnu misijski i uopće prosvjetni rad. Nekoliko nedjelja poslije svojega dolaska udarili su prve temelje požeškoj gimnaziji, koja se uz njihovu rezidenciju i poslije kolegij lijepo razvijala i odgajala domaće mladiće, koji će kasnije poći među narod, da mu budu lučonoše prosvjete. Iz požeške su gimnazije izašli ponajznatniji književnici i uopće prosvjetni radnici Slavonije osamnaestoga vijeka, kojima je ostalo svijetlo ime u hrvatskoj kulturnoj prošlosti, jer su zapuštenoj zemlji krčili puteve do ljepše, svjetlije budućnosti. Požeška je isusovačka gimnazija odgojila hrvatskom narodu Kanižlića, Milunovića, Ivanošića, Sebastijanovića, Blagojevića, Josipa Stj. Relkovića i cio niz drugih duhovnih i svjetovnih inteligenata, kojima današnja generacija ne zna više za ime, no koji su znojem lica svojega natopili njivu kulturnoga napretka hrvatskoga naroda. Jer sve do 1765., do osnutka osječke gimnazije, Slavonija nije uopće imala osim požeške gimnazije nikakove druge više škole pristupačne svjetovnoj mladeži, izuzevši jedino kratkovjeku gramatičku školu (1729.—1737.), što su je isusovci pokušali osnovati u Osijeku.

Oko polovice osamnaestoga vijeka stao se zagrebački biskup Tausi baviti mišlju, da decentralizira upravu svoje prostrane biskupije, pa je posve prirodno, da je upravo u Požegi, prosvjetnom centru Slavonije onoga doba, osnovao subalterni konsistorij i sjemenište i tako Požegu učinio također neke vrsti centrom crkvene administracije za slavonski dio zagrebačke biskupije. Upravo briga za razvitak požeškoga sjemeništa potakla je biskupa Tausija, da je na bečkom dvoru isposlovao privolu, da se u Požegi osnuje također filozofski studij i studij moralne teologije. Filozofiju su počeli požeški isusovci predavati početkom školske godine 1760./61., a moralnu teologiju 1762./63. Lijepi razvitak požeških viših škola presjeklo je ukinuće isusovačkoga reda (1773.). Studija filozofije i moralne teologije domala je za uvijek nestalo iz Požege, a gimnazija je živjela i dalje imajući za profesore bivše isusovce i pavline,

zamalo i ekspavline, pa svjetovne svećenike i svjetovnjake, dok nije poslije 1830. prešla u ruke franjevačke. Gimnazija je jedan vijek i po, sve do 1877., ostala u zgradi, što su je 1726. podigli isusovci, a velika i lijepa zgrada isusovačkoga kolegija i uz nju crkva sv. Lovrinca po malo su propadale. Država, koja je konfiskacijom isusovačkih dobara postala vlasnik kolegija i crkve, nije marila za njih i već poslije francuskih ratova početkom devetnaestoga vijeka bavila se mišlju, da ih proda, ali kupci su malo nudili. Napokon se na dražbi 15. listopada 1832. našao dobar kupac, zagrebački biskup Aleksandar Alagović. Novi vlasnik je zapušteni isusovački kolegij s crkvom sv. Lovrinca popravio i osnovao u njem orfanotrofij za odgajanje siromašne mladeži. Plemenito djelo biskupovo s radošću je pozdravila Požega i s njome cijela zapadna Slavonija, ali novo ime zavoda nije nikada postalo popularno: i orfanotrofij (sirotište) i nasljednik mu, sadašnji nadbiskupski konvikt, zvao se u Požegi uvijek samo »kolegija« — po starom isusovačkom kolegiju.

Alagovićeva zakladnica (*litterae fundationales*) od 8. rujna 1835., kojom je osnovan požeški orfanotrofij, zanimljiva je i karakteristična za prilike svojega doba. Bilo je to upravo u osvit ilirskoga pokreta. Dijalektička pocijepanost hrvatskoga naroda teško se osjećala svuda u našem kulturnom i uopće u javnom životu, pa i u crkvenoj administraciji. Taj momenat je polazna točka i Alagovićeve zakladnice. Biskup se isprva, kako sam kazuje u uvodu zakladnice, bavio mišlju, da većom dotacijom proširi orfanotrofij, što ga je njegov predšasnik Vrhovac u Zagrebu osnovao za odgajanje siromašnih dječaka, od kojih su oni, koji su se željeli posvetiti svećeničkom staležu, po svršetku gimnazijskih nauka prelazili u klerikat, tako da je orfanotrofij vršio također zadaću dječaćkoga sjemeništa. No jer se u slavonskom dijelu zagrebačke biskupije osjećala nestašica svećenika vještih štokavštini, napustio je Alagović svoju prvu osnovu da proširi zagrebački orfanotrofij, te je radije osnovao novi orfanotrofij u Požegi, da odgajajući u zavodu darovite a siromašne dječake iz požeškoga kraja i uopće iz Slavonije, koji se inače ne bi mogli školati, popuni redove svojega klera svećenicima vještim štokavskom govoru. U zavod se imala u prvom redu primati siročad bez roditelja i uz njih također sinovi još živih no siromašnih roditelja, a mogli su ti dječaci ostati u orfanotrofiju od normalne škole pa do kraja drugoga razreda humaniora (šestoga gimnazijskog razreda), t. j. dok posve ne svrše gimnaziju, jer sve do reforme ministra Tuna (1850.) nijesu gimnazije imale sedmoga i osmoga razreda. No biskup izrijeком veli u zakladnici, da mu nije stalo do toga, da svi pitomci orfanotrofija svrše gimnaziju, nego naprotiv želi, da dječaci, koji nemaju osobitoga talenta za nauke, a pokazuju sposobnosti i volje za praktični život, poslije osnovne škole ili poslije kojeg razreda niže gimnazije pođu na zanat ili u trgovinu. Zdravim shvaćanjem života hotio je dakle Alagović u pitomaca svojega orfanotrofija suzbijati maniju

pogospo Ivanja, koja je danas hiperprodukcijom obrazovanoga proletarijata nemilo zaoštrila i onako tešku krizu ekonomsku i uopće socijalnu.

Osim dvadeset i četiri mjesta za dječake osnovao je Alagović u požeškom orfanotrofiju i pet mjesta za djevojčice. U odredbama zakladnice o odgoju tih djevojčica u prvom se redu vidi briga biskupova, da se njegove pitomice ne otuđe domaćem radu i glavnom pozivu žene, da jednom budu supruge i majke. Djevojčice su imale tri godine polaziti javnu djevojačku školu, a u orfanotrofiju su stanovale u posebnoj zgradi pod paskom starije žene, koja ih je imala odgajati u pobožnosti i čednosti i upućivati u ženske kućne poslove. Alagović je u zakladnici izrijeком naglasio, da želi, da pitomice, kad izađu iz orfanotrofija pa dok ne postanu dobre supruge i majke, u poštenoj službi radom svojih ruku sebi zarađuju krušac svakidašnji. Djevojčice su ostale u požeškom orfanotrofiju do g. 1850., a onda ih je biskup Haulik premjestio u Zagreb u samostan Milosrdnica, koje su Haulikovim nastojanjem bile upravo osnovale školu i odgajalište za žensku mladež. No kada su Milosrdnice krajem osmoга decenija prošloga vijeka otvorile i u Požezi školu i konvikt, vratile su se 1880. k njima iz Zagreba i pitomice požeške orfanotrofijske zaklade.

Već u prvom početku bavio se Alagović mišlju, da orfanotrofij povjeri kojem crkvenom redu, no te misli nije proveo. Zavodu je po odredbi zakladnice na čelu bio prefekt, svjetovni svećenik, pod vrhovnom upravom predsjednika požeškoga subalternog konsistorija. Prijedlog za primanje dječakâ i djevojčicâ u orfanotrofij činio je biskupu prefekt preko predsjednika konsistorija, a mogla su se u zavod primati djeca počevši od pete ili šeste godine života.

Osim zgrade i vrta, što ih je Alagović kupio za orfanotrofij, predao je stolnom kaptolu zagrebačkom zakladnu glavnicu od 60.000 forinti, kojom su se imala u zavodu uzdržavati dvadeset i četiri dječaka i pet djevojčica. Kada je njegov nasljednik Haulik, poslije povišenja zagrebačke biskupije na nadbiskupiju, 1856. postao kardinalom, dodao je zakladnoj glavnici požeškoga orfanotrofija još 20.000 forinti i osnovao time dvanaest novih pitomačkih mjesta. Sa zakladom kanonika Petra Filića, koji je glavnicom od 6000 forinti osnovao u požeškom orfanotrofiju mjesto još za jednoga pitomca, imao je zavod svega 37 pitomačkih mjesta.

Prvobitna organizacija orfanotrofija, kako ju je zamislio i u zakladnici odredio njegov osnivač Alagović, s vremenom se mijenjala prema prilikama i potrebama, što su se pokazale i nastale u praktičnom radu i razvitku zavoda. Već smo napomenuli, da su g. 1850. djevojčice iz požeškoga orfanotrofija poslane na odgoj k Milosrdnicama u Zagreb. Domala se također prestalo primati u zavod dječake, koji još nijesu bili dorasli do gimnazije. Osim

toga je 1852. poglavarstvo orfanotrofija s privolom biskupovom počelo primati i solvente, t. j. đake koji su sami plaćali određenu svotu za stan i hranu, što su ih imali u orfanotrofiju. Broj je solvenata prema broju pitomaca bio isprva malen, no već oko 1870. dosegao je bio polovicu broja pitomaca, a g. 1895. bilo je jednih i drugih podjednako, dok nijesu napokon u zadnjim godinama prije pretvorenja orfanotrofija u konvikt (1920.) solventi bili po broju više nego dva puta jači od pitomaca.

Premještenjem djevojčica u Zagreb, uklanjanjem iz zavoda dječaka iz osnovne škole i primanjem gimnazijalaca solvenata postajale su sve uže i jače veze između orfanotrofija i požeške gimnazije, tako da je ne samo opstanak orfanotrofija bio zavisao od opstanka gimnazije, nego se pokazalo, da se niti viši razredi gimnazije ne bi bili mogli održati bez orfanotrofija.

Kada je za apsolutizma bečko ministarstvo 1852. ukinulo u Požegi više razrede i gimnaziju reduciralo na četiri niža, morali su dakako pitomci orfanotrofija poslije četvrtoga razreda ići u zagrebački orfanotrofij, da nastave nauke. Gotovo dva decenija Požežani su zaludu nastojali, da im se vrati viša gimnazija. Tek autonomna hrvatska vlada, koja je poslije nagodbe s Ugarskom uzela u svoje ruke upravu naših škola, dopustila je, da se počevši od školske godine 1870./71. postepeno svake godine otvori u Požegi po jedan razred više gimnazije. No bez orfanotrofija bilo bi već pri prvom koraku zapelo proširivanje niže gimnazije u višu. Jer su početkom šk. g. 1870./71. orfanotrofci poslije četvrtoga razreda po dosadašnjem običaju pošli na dalje nauke u Zagreb, nije se za peti razred u požeškoj gimnaziji prijavilo dosta đaka, i tek kada je nadbiskup zagrebački privolio, da se devet pitomaca orfanotrofija vrati u Požegu u peti gimnazijski razred, sabralo se za taj razred četrnaest đaka i moglo se u šk. g. 1870./71. početi postepeno otvaranje viših gimnazijskih razreda.

Tako je požeškoj gimnaziji upravo po orfanotrofiju bio osiguran dostatan broj đaka za peti i šesti razred. Teže je bilo za dva najviša razreda, jer je sve do najnovijega doba — do osnutka nadbiskupske gimnazije u Zagrebu — bio običaj, da klerici svršše sedmi i osmi gimnazijski razred u nadb. liceju u Zagrebu, tako da bi poslije odlaska požeških orfanotrofaca iz šestoga razreda u licej redovno veoma malo đaka ostalo u sedmom i osmom razredu u Požegi, osobito ako se još i koji vanjski đak pridružio i otišao s orfanotrofcima u sjemenište, a to je često bivalo. Tako je i prva požeška matura g. 1874. imala samo pet javnih đaka osmoga razreda. Još i u devetom deceniju prošloga vijeka, nekako sve do šk. g. 1891./2., kretao se broj đaka osmoga razreda u požeškoj gimnaziji između minimuma 3 i maksimuma 8, a sedmi razred se pače jednom morao i zatvoriti radi nestašice đaka. U tim godinama borbe za opstanak više gimnazije u Požegi orfanotrofij je po svo-

jim pitomcima barem peti i šesti razred po broju daka održao na nekoj visini i tako pomogao, da se viša gimnazija uza sve neprilike ipak održala.

Napomenuli smo, da se biskup Alagović već kod osnivanja orfanotrofija bavio mišlju, da upravu zavoda povjeri kojem crkvenom redu. Tu je misao prihvatio njegov nasljednik nadbiskup i kardinal Haulik i 1858. predao upravu zavoda isusovcima, koji su ostali do 1871. Od te godine dalje upravljali su orfanotrofijem opet svjetovni svećenici, no proširivanjem rada u zavodu domala je postalo suviše teško jednom čovjeku dospijevati na sve poslove — odgojne i ekonomske — pa je 1873. prvi put uz prefekta imenovan direktor, koji je stalno bio u orfanotrofiju. Od toga je doba uz male izuzetke uz upravitelja bio u zavodu uvijek još jedan svećenik, kasnije i dva, koji su mu pomagali u nadziranju učenika i brizi za njihov odgoj i napredak u naucima. Tu je službu često vršio gimnazijski kateheta, a time se u interesu orfanotrofija i njegovih pitomaca jačala veza sa školom.

Razumije se, da se u orfanotrofiju, osim općega odgojnoga i didaktičnoga rada, osobito pazilo u odgoju na religiozni momenat, pogotovu jer je zavod pripravljaajući mladež za zagrebačko nadbiskupsko sjemenište vršio također zadaću dječjačkoga sjemeništa, sve dok nije nadbiskup Dr. Ante Bauer osnovao u Zagrebu posebno dječjačko sjemenište s gimnazijom. Tada je požeški orfanotrofij pretvoren u nadbiskupski konvikt, u kojem nema više zakladnih pitomaca, nego se u njem uz primjerenu odštetu za stan i hranu, odgajaju pod brižnom paskom gimnazijalci, koje roditelji povjere zavodu. I tako danas u promijenjenim prilikama stari požeški orfanotrofij vrši drugu, isto tako korisnu i časnu zadaću, da roditeljima — koji su i onako uvijek u brizi i na mukama, kada dođe čas, da još sitnu djecu iz roditeljskoga doma moraju poslati u svijet — dade priliku, da svoje sinove predadu u dobre i sigurne ruke, gdje će se budno paziti ne samo na njihov napredak u naucima nego i na odgoj, da u mladim dušama ne zahiri razumijevanje i ljubav za sve dobro i lijepo, da u životu ponesu dva sigurna vodiča: čvrstu vjeru u Boga i svijest, da im je dužnost raditi za dobro bližnjega uopće, a u prvom redu za dobro svojega hrvatskog naroda.

U sto godina, što ih je proživjela požeška kolegija, odgojile su se pod njezinim krovom stotine i stotine muževa, koji su oružani svijetlim oružjem znanja i moralnih vrлина posvetili svu svoju duševnu snagu i sposobnosti brizi za vječna i vremenita dobra svojega naroda. Mnogim od njih naši suvremenici ne znaju više za ime, jer njihov je život mirno protekao u tišini sitnoga rada, no često je upravo takav skromni i tihi život bio prepun ploda i blagoslovan. A bilo je u požeškom orfanotrofiju i pitomaca, koji su kasnije kao zreli muževi u životu hrvatskoga naroda bili na vidnom

položaju među kulturnim našim radnicima. Spomenut ćemo samo neke od starijih generacija, kojih nema više među nama. Požeška je kolegija odgojila katoličkoj Crkvi i hrvatskom narodu na d biskupa dra Josipa Stadlera; bistričkoga župnika Đuru Žerjavića, mecenata našega tehničkog fakulteta; hrvatske književne i naučne radnike Luku Ilića, Vilima Korajca, Janka Jurkovića, Andriju Palmovića, Josipa Tomića, Armina Pavića, Ivana Broza i dr.

Nego o jubileju požeške kolegije red je da se osobito sjetimo i njezina sadašnjega direktora preč. g. Ignjata Horata, koji je u ovoj istoj godini, kada je briga i mezimče njegova života, njegova kolegija, slavila stogodišnjicu svojega života, proslavio u vedrini časne starosti pedesetu godišnjicu misništva i četrdeset i pet godina rada u kolegiji. Sjedio sam još u gimnazijskim klupama, kada je 1890. došao u Požegu mlad svećenik, da stane na čelo kolegiji, s kojom su i nas požeške gimnazijalce, koji nijesmo bili njeni pitomci, vezale veze, što su nam i danas u dražoj uspomeni. Stari kolegijaški sv. Lovro bio je naša dačka crkva, a kolegijaši su nam bili dobri drugovi, s kojima smo se u obijesti i nestašluku dječaćkom znali provijati po gimnaziji a i po dvorištu kolegije i s kojima smo u školi bratski dijelili sve radosti i nevoljice dačkoga života. Nitko dakako nije mogao znati, da će mladi prefekt Horat s kolegijom, koja je tek prije nekoliko godina (1885.) bila proslavila pedesetu godinu svojega postojanja, slaviti i njezin centenarni jubilej. Bog mu je dao tu milost, i on može danas sa zadovoljstvom u duši pogledati na dugi niz godina savjesnoga rada. Stotinama mladića bio je duhovni i duševni vođa, koji je u svojoj blagosti i s ljubavlju nastojao, da u vrelu dušu nestašne, često i obijesne mladarije posije dobru sjetvu, da i žetva jednom bude dobra i obilna. A i vanjština stare kolegije promijenila se pod Horatovom rukom. Kada sam poslije više godina odsutnosti došao opet jednom u Požegu, našao sam mjesto stare svoje znanice, dvokatne kolegije, trokatnicu modernizovanu i izvana i iznutra. A starom sv. Lovri, uz druge nabave i popravke, vratio je Horat njegov sredovječni gotski sanktuarij, kojemu se pregradnjama kasnijih vjekova bio dobrim dijelom zatro prvotni karakter.

Daj Bože da požeška kolegija i u drugom centeniju još du-go radi i napreduje pod rukom svojega revnoga i iskustvom bogatoga direktora!

T. Matić.